

אוכלה יותר לתיאבון.

אמרו ליה בני רב פפא בר אבא לרב פפא: כגון אנן, דשכיח לן בישראל וחמרא כל יומא, במאי נישנייה לאכילתנו בשבת?

אמר להו: אי רגיליתו לאקדומי — אחרוה, אי רגיליתו לאחרוה — אקדמוה.

רב ששת, בקיטא בקיץ מותיב מושיב להו לרבנן הלומדים תורה בשבת — היכא דמטיא שימשא, במקום השמש שחם שם. ואילו בסיתוא בחורף, מותיב להו לרבנן היכא דמטיא טולא צל. כי היכי דליקומו הייא במהירות לסעוד סעודת שבת אחרי לימודם.

רבי זירא מחרר מחזר אחרי זוזי זוזי זוגות ק"ט-ב זוגות דרבנן של תלמידי חכמים העוסקים ביניהם בדברי תורה בשבת, ואמר להו: במטותא בבקשה מינייכו — לא תחללוניה

ושאינו משמר את השבת — אינו מועיל לן (101).

אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא: מאי דכתיב בדברי הנביא ישעיהו [נח] "ולקדוש ה' מכבד"? שנאמר אחר וקראת לשבת עונג ומשמע שלא מדובר על שבת (102).

אמר ליה: זה יום הכפורים, שאין בו לא אכילה ולא שתייה. אמרה תורה: כבדהו בכסות נקיה.

ומבארת הגמרא את הפסוק כולו ביחס לשבת:

— "וכבדתו" —

רב אמר: לחקדים את זמן סעודת השבת לפני הזמן שרגיל לאכול בחול.

ושמואל אמר: לאחר את סעודתו ועל ידי כך

אחרת לשבת. אבל רש"י דייק בלשונו "שאם נודמן לו", דהיינו, שיש לו לאכול בחול ונודמן לו גם נאה לשבת, ויש לפרש כך גם את הנהגת הקצב, ובזה גם הלל מודה שמקיים כבוד שבת בהידור. ולדעת רש"י שזו מצות "זכור", צריך לומר בפה דוקא, כמו שהובא לעיל מהמשנה ברורה [רנ ב]

101. הגר"א בישעיה [א, יב"ג] פירש, שכל סגולות השבת וברכתה נאמרו דוקא למי שמתכוין לשם שמים ומענג את השבת, ולא מי שמענג את גופו בשבת. ולכן לקיסר לא מועיל תבלין של שבת.

102. כתב בביאור הגר"א [תקכט, ג] שביום טוב חייב בעונג כמו בשבת, ונכלל בפסוק

הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמיים. שנאמר "ברוך ה' יום יום". ורש"י על התורה [שמות כ ח] פירש מצות "זכור את יום השבת" כשמאי הזקן, ותמה הרמב"ן [שם], הרי הלל חולק, והלכה כהלל?

והדרכי משה [רנ] והט"ז [סוף רמב] הביאו אור זרוע שתירץ, שאין זו מחלוקת אלא שתי דרכים שונות בכבוד שבת, והוכיח מהקצב, שאמר שנהג כשמאי וזכה על ידי זה לעשירות. והמהרש"ל [על רש"י בחומש] דייק את הלשון הלל "מדה אחרת היתה לו" שיש הנהגות שונות לפי דעות בני אדם, ובודאי שהעושה כשמאי מקיים הידור בכבוד שבת.

והמהר"ל בגור אריה תירץ, שהמחלוקת שמאי והלל היא כשצריך בחול לאכול בהמה, אם לשומרה לשבת או לבטוח בה' שיזמין לו

לשבת בכך כשאתם מזניחים את עינוגה.

אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי: אפילו יחיד המתפלל בערב שבת צריך לומר ויכלו⁽¹⁰³⁾.

דאמר רב המנונא: כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו — מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, שנאמר ויכלו, אל תקרי ויכלו אלא ויכלו, בלשון רבים, הקדוש ברוך הוא והאדם המכיר בכך ומספר בשבחו של

וקראת לשבת עונג" גם יום טוב, שנקרא מקרא קדש. ולכן שואלת הגמרא: מאי ולקדוש ה' מכובד? מה לא נכלל במצות עונג?

ואת תירוץ הגמרא מבאר הגר"א [שם, ה] שמצות "ענג" היא בשבת עצמה, ואילו מצות "כיבוד" היא לפני השבת, וביום טוב יש עונג באכילה ובשתיה, וכיבוד בכסות נקיה ושלא יאכל סעודה בערב יום טוב. וביום הכיפורים, שאין אכילה ושתיה, יש בו רק מצות כיבוד בכסות נקיה. ולכן הפסוק כתב: וקראת לשבת ענג, ולקדוש ה' — שהוא יום כיפור — מכובד, שיש בו רק מצות כיבוד לבר.

וכתב השו"ע [תרי, ד] נוהגים להרבות נרות ולהציע בגדים נאים בבתי כנסיות ביום כיפור. וכתב הט"ז, כיון שאי אפשר לכבדו באכילה ושתיה, מרבים לכבדו בנרות. והגר"א מוסיף, שלמדו זאת מהפסוק "באורים כבדו ה'", ומתרגמינן בפנסייא.

103. אנו נוהגים כיום לומר שלש פעמים ויכלו: א. בתפילה, ב. אחר שמונה עשרה, בציבור [ומעומד] בקול רם, ג. בקידוש. והמקור לזה בהגהות מימוניות [כט, ט] ממדרש שהם כנגד שלש "שבת" שבפרשת ויכלו, וכן הוא הנוסח באמירה לפני קידוש: ואעיד אשר בראת בששה ימים כל היצור, ואשנה, ואשלש עוד להעיד על כוסי.

אולם דין הגמרא הוא לומר פעם אחת. ומבואר שיש אמירה בציבור, ו"אפילו" יחיד גם כן צריך לומר, ויש כמה שיטות על מה הוספת

הגמרא אפילו יחיד.

א. הרמב"ם [כט, ז] כתב דין זה על ויכלו שלפני קידוש, ובנוסח התפילה שלו שבסוף סדר אהבה בתפילת ליל שבת אין "ויכלו", אלא רק "ויברך אלוהים את יום השביעי" [וכן הביא הרא"ש כאן נוסח הקדמונים]. וכתב המגיד משנה כיון שאמרו שאפילו יחיד צריך לומר ויכלו, לכן סמכוהו על הכוס.

ב. הרא"ש כתב שלא היה בנוסח תפילת היחיד ויכלו, ותיקנו לומר בתפילת היחיד ומה שאומרים שוב אחר התפילה הוא משום יום טוב שחל בשבת שלא אמרוהו בתפילה, ובקידוש אומר שוב כדי להוציא את בני ביתו, וכן דעת התוספות בפסחים [ק א]

ולדעה זו כתב המלא הרועים בשם השל"ה, שכונת הגמרא אפילו יחיד שאינו עדות שלימה יאמר בתוך תפילת היחיד ויכלו. והתולעת יעקב [הובא שם] פירש שאפילו יחיד יאמר ויכלו אחרי התפילה שוב.

ג. הטור [רסח] כתב שאומרים ויכלו אחרי התפילה ביחד ובקול רם ובעמידה משום עדות כמאמר רב הונא, והט"ז כתב שיחיד לא יחזור אחרי התפילה שאין עדות ליחיד. וביאר הגר"א [שם, ח] את לשון הגמרא "אפילו יחיד", שבעדות בבית דין דעת תנא קמא בסנהדרין [ל א] שכל עד מעיד לבר, ואחר כך חוזרין ומעידים יחד, וההלכה כרבי נתן שמעידים רק פעם אחת כל אחד לבר, והגמרא מחדשת שגם יחיד מעיד בתפילתו ויכלו כרבי נתן, ובכל זאת עדיף לחזור שוב בציבור יחד ובקול רם.

הקדוש ברוך הוא ובשבח השבת⁽¹⁰⁴⁾.

הטאתך תכופר"⁽¹⁰⁵⁾.

אמר רבי אלעזר: מניין שהדיבור כמעשה — שנאמר [תהלים לג] "בדבר ה' שמים נעשו".

תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו⁽¹⁰⁶⁾.

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המתפלל בערב שבת ואומר "ויכלו" שני מלאכי השרת, המלווין לו לאדם, מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו: [ישעיהו ו] "וסר עונך

כדי לקיים את העולם: אדם, שת, מתושלח, נח, שם, אברהם אבינו, וזרעו ואפילו במצרים שמרו שבת, כמאמר חז"ל.

והמשך חכמה [שמות כ, יח] פירש שכל תכלית הבריאה היא כדי שיכיר האדם את בוראו ויודה לו, וזה הקיום למעשה בראשית, ולכן האומר ויכולו גומר ומשלים תכלית הבריאה והוא שותף למעשה בראשית, משום שמטרת וקיום העולם מורכב מהבורא שברא הכל ומקיימו, ומהכרת האדם שבחר בטוב ומכיר בבוראו ומודה לו ועובדו.

וביאר כך את המשך הגמרא, מנין שהדיבור כמעשה שנאמר "בדבר ה' שמים נעשו" והלשון משמע כאילו נעשו מאליהם, והיינו, שעל ידי שהאדם מדבר בדבר ה' — שהוא יתברך ברא ומחדש את העולם, בזה נעשו שמים.

105. הריטב"א [החדש] ובשלטי הגיבורים פירשו שאמירת ויכולו היא עדות על בריאת העולם בששה ימים [כמבואר בטור שהובא לעיל], ועל הכובש עדותו נאמר "אם לא יגיד ונשא עונו" לכן כשאומר ויכולו ומעיד אומרים לו — "וסר עונך". וראה לעיל [ק"ח ב] שהמשמר שבת כהלכתו מוחלין לו אפילו על עון עבודה זרה.

106. המהרש"א פירש שכל מצוה יש לה

ופסקו האחרונים שראוי לומר כל השלש פעמים משום עדות, ולכן פסק השו"ע [רעא, י] שיאמר ויכולו בקידוש מעומד, והמגן אברהם [שם, כא] כתב שאם שכח לאמרו בקידוש יאמר בתוך הסעודה על הכוס ומשום שיש להעיד על הכוס, והביאור הלכה [רסח, ז] כתב שימהר להתפלל בלחש כדי שיאמר ויכולו עם הקהל.

והחזון איש [לח, י] העיר שהמאריך בתפילתו מוזכר מעלתו בגמרא, ועדות עם הציבור יחד הוא הידור בעלמא ולמה ימהר תפילתו כדי לומר ויכולו עם הציבור? וסיים שבגמרא משמע שציבור עדיף אלא שאפילו יחיד יעיד.

104. האור החיים [בראשית ב, ג] תמה: מי שמע כזאת שיבא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו, הרי אין אחר מעשה כלום? ומנין לחז"ל חידוש כזה, ואיזה שכר הוא לאדם שיהא שותף במעשה בראשית?

וביאר שהבריאה נבראה שכל מעשה הששה ימים קיומם לעולם מכח השבת, ובכל שבת מתקיים העולם לששה ימים עד שתבא שבת אחרת שתמשיך קיומו, ומציאות השבת בעולם היא קיום מצות השבת ושמירתה על ידי הברואים, נמצא שהשומר ומקיים שבת הוא שותף כדין וכהלכה לקיום העולם. והוסיף עוד שמאז בריאת העולם לא חסר מעולם שומר שבת

ואם לאו, מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו.

אמר רבי אלעזר: לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת, שיהיה מוכן לליל שבת, אף על

פי שאינו צריך אלא לכזית (107).

ואמר רבי חנינא: לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת, אף על פי שאינו צריך אלא לכזית (108).

שאכל סעודת מצוה קודם לכן, בכל זאת יסדר שולחנו במפה וכלים כדרך קביעות סעודה מפני כבוד שבת [ראה להלן שהט"ז פירש כך על סעודת מוצאי שבת]. ואם כן בודאי ששיעור אכילה למצוה בסעודת שבת הוא כקביעות סעודה שזה מעט יותר מכביצה, אלא שהשיעור לא מעכב כמו שמפה וסדור שולחן הוא רק למצוה מן המובחר.

108. א הב"ח [סימן ש] פירש שיבשל תבשילים כדרכו בסעודה אפילו שיאכל רק כזית וכך פירש את המשך הגמרא שרבי אבהו הכין עגל שלם לסעודה זו אף שאכל ממנו רק את הכליה. והט"ז העיר שהלשון "אין צריך אלא לכזית" משמע שכך דרכו ואין מצוה לאכול יותר, ועוד איך משער מתחילה שישבע בכזית?

וביאר הט"ז שמדובר במי שסעודתו רק כזית מפני עניותו או שביעתו, ובכל זאת יסדר שולחן בפריסת מפה וכלים כדרך שמכין לסעודה כדי לאכול בקביעות סעודה לכבוד שבת, אפילו שאוכל רק כזית. וכתב המגן אברהם שמשמע בגמרא שצריך לבשל תבשיל מיוחד לסעודה זו, והמשנה ברורה כתב שצריך סעודה בפת כמבואר להלן בגמרא פת חמה במוצאי שבת מלוגמא, וכתבו שאם איחר סעודה שלישית ואם יעשה סעודה היא תהיה אכילה גסה, יכול לקיימה במזונות או על כל פנים בפירות.

ב. הבית יוסף הביא מקדמונים שיש אבר באדם ונסכויו שמו, והוא נשאר קיים עד עת התחיה, ואותו אבר אינו נהנה משום אכילה אלא מסעודת מלוה מלכה. וביאר החנוכת התורה

מלאכים ממונים עליה, אחד על המקיימים אותה — סניגור, ואחד לעוברים לקטרג והם המלויים לאדם בליל שבת. והעין יעקב העתיק כאן תנחומא [ויצא ג] עשה אדם מצוה אחת מוסרין לו מלאך אחד, עשה שתי מצוות מוסרין לו שני מלאכים... שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך וגו'. וראה בכרכות [ס ב] שהנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים. והיינו, שאומר כך למלאכים המלויים אותו [ובשו"ע או"ח ג פסק שהיום אין נוהגים לאמרן].

ומה שהמלאך אומר שתהא שבת הבאה כך, ביאר המהר"ל שכל שבתות השנה קשורים זה בזה שהם מצוה אחת וענין אחד, ושמירת שבת אחת גוררת מצות שבת הבאה וכן להיפך חלילה.

107. הרמב"ם [שבת ל, ה] העתיק את לשון הגמרא ומשמע ששיעור מצות סעודת שבת הוא כזית, אולם דעת הבה"ג הובא בר"ן [לעיל ק"ז ב] ובריטב"א ששיעור סעודת שבת הוא כביצה וכן פסק הטור ושו"ע [רצא א]. והמגן אברהם [שם א] כתב שהשיעור הוא מעט יותר מכביצה, כמבואר בדין סעודה בערב שבת, שכביצה לא נחשב שיעור סעודה.

והקשה השער המלך [סוכה, ז] והתוספות שבת [רצא] שכאן מפורש בגמרא שיוצא חובת סעודת שבת בכזית? ותירץ המחצית השקל [רצא א] והאפיקי ים [ח"ב, א] שמכאן למד הבה"ג שהשיעור הוא כביצה, שרבי אלעזר מחדש שאפילו מי שסעודתו רק כזית כגון שאין לו יותר, או מי ששיעורו בכזית כגון חולה או

לך לאפסודי כולי האי, לשחוט במוצאי שבת עגלה עבור כליתה? נשבוך כוליתא הרי אפשר להשאיר את הכליה מהעגלה ששוחטים ממעלי שבתא מערב שבת לכבוד שבת! שבקוהו, השאירו את הכליה מערב שבת. ואתא אריא בשבוע שלאחר מכן, אכליה לעגל (110).

אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה "אמן יהא שמיא רבא מברך בכל כחו" (111) — קורעין לו גזר דינו. שנאמר [שופטים ה] "כפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'".

אכילת חמין במוצאי שבת — היא מלוגמא, רפואה.

אכילת פת חמה במוצאי שבת — מלוגמא.

רבי אבהו הוה עבדין ליה באפוקי שבתא היו שוחטים עבורו במוצאי שבת עיגלא תילתא, עגלה שילדה אותה הפרה בלידה השלישית, שבשרה משובח ביותר (109).

הוה אכיל מיניה כוליתא, את הכליה.

כי גדל אבימי בריה, אמר ליה לאביו: למה

שבפסיקתא משמע שצריך לענות בקול רם. וביאר רבנו יונה בברכות [יג ב בדפי הרי"ף] שמפני שיש בני אדם שאין הכונה שלהם מתעוררת אלא על ידי הכח, אמר בכל כחו, אבל לא יצעק. והמהר"ל פירש שהכונה בקול רם וברור, ובחיתוך האותיות כדי להראות רצונו ושאיפתו לזה. וראה שו"ע [או"ח סא, ה] נוהגים לקרות פסוק ראשון [של קריאת שמע] בקול רם כדי לעורר הכונה, וציין הגר"א לפירוש רש"י ורבנו יונה הנ"ל.

וביאר אמן יהא שמיא רבא, כתבו התוספות בברכות [ג א] שהמחזור ויטרי פירש, כיון שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרע עמלק, מתפללים שיהא שמיא — שם ה', רבא — גדול ושלם. והיינו, בגאולה העתידה. ו"מברך לעלם" הוא ענין בפני עצמו. והתוספות פירשו שהכל ענין אחד, שיהיה שמו הגדול, מבורך לעולם. והטור [בסימן נו] הביא את שני הפירושים.

וראה ברמב"ם [תפילה ט א] שמבואר, שאין זו מעלה והידור בעניית אמן יהא שמיא רבא, אלא כך הוא סדר תפילת הציבור: ואומר קדיש, וכל העם עונים אמן יהא שמיא רבא בכל כחו.

[ליקוטים, רט] והאליהו רבא, כיון שכל הנאת אבר זה הוא מאכילת מוצאי שבת, לכן כשאכל אדם הראשון מעץ הדעת לא נהנה אותו אבר מהאכילה, ולפיכך לא נגזר עליו מיתה כשאר הגוף, ואינו כלה אפילו בקבר. וראה בבראשית רבה [כח, ג] שממנו מתחדשים החיים לעתיד לבא.

109. רש"י. ובעירובין [סג א] פירש רש"י עגל שגדל שלישי גידולו שאז בשרו משובח ביותר.

110. המהרש"א פירש שאפילו שאכל תמיד רק את הכליה נענש על שהשאיר את הכליה מסעודת שבת, ולא הכין סעודה מיוחדת למוצאי שבת, והיינו, שהוא מפרש את הגמרא יסדר שולחנו אפילו שצריך רק כזית כמו הב"ח [הובא לעיל] שיבשל סעודה גדולה אף שיאכל מעט. והט"ז [הנ"ל] חולק ולדעתו צריך לפרש כאן כמו שכתב רבי אלעזר משה הורביץ שנענש על שמיצט מסעודת השבת, או משום שלא היה טעם הכליה טוב כל כך כמו אם שוחטו במוצאי שבת.

111. רש"י פירש, בכל כוונתו, והתוספות כתבו,

מאי טעמא "בפרע פרעות" — משום דברכו ה'.

רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אפילו יש בו שמין של עבודה זרה — מוחלין לו, כתיב הכא בפרע פרעות. וכתיב התם בעשיית העגל [שמות לב] "כי פרע הוא".

אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו — פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר [ישעיהו כו] "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים". אל תיקרי שמר אמונים אלא שאומרים אמן.

מאי משמעות המילה אמן? — אמר רבי הנינא: אל מלך נאמן שמעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן.

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל משמיה דרב: אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת. שנאמר [ירמיהו יז] "ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא — והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה".

מאי ולא תכבה?

אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה⁽¹¹²⁾.

אמר אביי: לא חרבה ירושלים אלא בשביל

שחללו בה את השבת. שנאמר [יחזקאל כב] "ומשבתותי העלימו עיניהם — ואחל בתוכם".

אמר רבי אבהו: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית שנאמר [ישעיהו ה] "הוי משכימי בכקר, שכר ירדפו". וכתיב [ישעיהו ה] "והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם. ואת פעל ה' לא יביטו" לא שמו לב לייחוד שמו יתברך ולא קלסוהו ביוצר אור בשחרית, והמעריב ערבים, וכתיב [ישעיהו ה] "לכן גלה עמי מבלי דעת".

אמר רב המנונא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן. שנאמר [ירמיהו ו] "שפך על עולל בחוץ" מזה טעם שפך חמתו בעונשים קשים — משום דעולל בחוץ.

אמר עולא: לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה. שנאמר [ירמיהו ו] "הובישו כי תועבה עשו, גם בוש לא יבושו"⁽¹¹³⁾.

אמר רבי יצחק: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהושוו קטן וגדול, שנאמר [ישעיהו כד] "והיה כעם ככהן". וכתיב בתריה "הבוק תבוק הארץ".

אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא

פירש שכאשר אדם בוש מחטאו נחשב שאין החטא שלם, שמוכיח בזה שיודע ומרגיש שאין לעבור על צוץ ה' ואין המעשה חורבן גמור של הרוחניות בפנימיותו. אבל אם אין מתבייש בחטא עקר מליבו כל הרגשה רוחנית של אמונה והוא מורד, ולכן כשנעקרה הבושה מחטא חרבה

112. כתב השפת אמת שבפשטות הכונה בשעת שינה. אבל רש"י פירש בשבת, וביאר כונתו שזו מדה כנגד מדה, והדליקה בשבת מצויה בעון חילול השבת.

113. המהר"ל בנתיבות עולם [נתיב הבושה ב]

אמר רבי שמעון בר אבא אמר רבי הנינא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה.

שנאמר [איכה א] "היו שריה כאילים לא מצאו מרעה". מה איל זה ראשו של איל זה הולך בצד זנבו של זה (114) — אף ישראל שכארתו הדור, כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה.

אמר רבי יהודה: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים. שנאמר [דברי הימים ב לו] "ויהיו מלעבים במלאכי האלהים וברזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא".

מאי "עד לאין מרפא"?

אמר רב יהודה אמר רב: כל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה למכתו.

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב [דברי

הימים א טז] "אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו"?

אל תגעו במשיחי — אלו תינוקות של בית רבן שדרך תינוקות למשוח גופם בשמן, וזהו משיחי.

ובנביאי אל תרעו — אלו תלמידי חכמים (115).

אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה: אין העולם מתקיים אלא בשביל הכל תינוקות של בית רבן.

אמר ליה רב פפא לאביו: דידי ודידך מאי?

אמר ליה: אינו דומה הכל שיש בו חטא, להכל שאין בו חטא (116).

ואמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה: אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש.

כל אחד חלק החיסרון מחבירו ולא ממעלותיו, וכן לא התביישו בחטאים ולכן השפעת הרע גדלה מאד, ומצד תוכחת הצדיקים, כיון שביזו תלמידי חכמים והשוו קטן וגדול בטלה השפעתם.

115. הבן יהודע פירש את הפסוק לפי הדרשא, שלא תבזו ותרעו לתלמידי חכמים שזה המפריע והמזיק הגדול ביותר לחינוך תינוקות של בית רבן, שהשאפה ללימוד התורה אצל הנערים עיקרה כדי להיות תלמיד חכם ולהקרא רבי, ואם תבזו תלמידי חכמים זה יגרום ביטול החינוך לתורה של התינוקות, והיינו, אל תגעו במשיחי — על ידי שבנביאי אל תרעו.

116. במשנת רבי אהרן [קוטלר, חלק ג, קד]

ירושלים. וראה בברכות [יב ב] שהעושה עבירה ומתבייש בה מוחלין לו עוונותיו.

114. המשך חכמה [דברים, הפטרה] ביאר שיש שני סוגים של תוכחה, א. השפעה של מעשים טובים והנהגות ישרות שכל אדם משפיע על סביבתו, ובדרך כלל השפעה זו היא לכל אדם על האנשים שהם בדרגתו. ב. דברי תוכחה הנאמרים על ידי אדם גדול שדבריו נשמעים, ומשפיע גם למי שאינו מגיע לדרגתו. וכאן מנו חכמים כמה סיבות שחרבה ירושלים משום שהשפעת הרע הכריעה.

ודייק את הלשון שלא הוכיחו זה "את" זה. והיינו, שהשפעת הסביבה היתה לרע, וזהו המשל שראשו של זה בצד זנבו של זה שלמדו

ואמר ריש לקיש לרבי יהודה נשיאה: כך מקובלני מאבותי, ואמרי לה מאבותיך: כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן — מחריבין אותה.

רבינא אמר: מחרימין אותה בלי לשייר בה כלום.

ואמר רבא: לא חרבה ירושלים אלא⁽¹¹⁷⁾ בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה, דוכרי אמת. שנאמר [ירמיהו ה'] "שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו, ובקשו ברחובותיה, אם תמצאו איש עושה משפט, מבקש אמונה ואפלה לה".

ופרכינן: איני. והאמר רב קטינא: אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה.

שנאמר [ישעיהו ג'] "כי יתפש איש באחיו בית אביו לאמר: שמלה לכה קצין תהיה לנו"

ופירוש הכתוב הוא: דברים של תורה שבני אדם מתכסין בהן כשמלה, שאנשים מסתירים את ידיעתם בתורה שמא לא ידעו להשיב לשאלות⁽¹¹⁸⁾, כאשר שואלים אותם אם ישנן בידיך דברי תורה כדי ללמדם.

ודחה שבדאי לא נחלקו, ולכן הלשון בגמרא הוא: אמר רבי אבהו ולא רבי אבהו אמר.

[והיינו, שבדאי חטאו בכל החטאים הנ"ל כמפורש בפסוקים, אלא שכל חטא בפני עצמו — אילו לא חטאו בו היו ניצולים מהחורבן, או שנאמר שבדאי לא חטאו מיד בכל החטאים אלא עבירה גוררת עבירה, וכך דרכו של יצה"ר היום אומר לו כך ולמחר וכו', וכל אמורא תלה את תחילת הקלקול בחטא מסוים]

118. רש"י. ובישעיה [ג, ו] פירש רש"י שדברי תורה נקראו שמלה משום שהם בהירים וברורים כשמלה, כדרשת חכמים על "ופרשו השמלה" דברים מחוורין כשמלה.

והגר"א בישעיה [שם] פירש לפי הגמרא לעיל [קיד א] שסימן ההיכר לתלמיד חכם הוא בבגדיו ולבישתם, וביאר שזה משל על המידות וההנהגות שהם לבושו של אדם ותלמיד חכם מקפיד להעמידם בדרך הישר, ולכן לחכם בתורה קראו "שמלה לך".

והרש"ש מפרש לפי הגמרא להלן [קמה ב] שבבבל לא כיבדו תלמידי חכמים, לכן הם היו צריכים ללבוש בגדים חשובים במיוחד, ומבואר

תמה, הרי תורת התינוקות אינה קיום מצות תלמוד תורה משום שאין להם דעת לכוון לשם מצוה, ואפילו אם מצוות אין צריכות כוונה הרי אינם מצווים, וגדול המצווה ועושה ממי שאין מצווה ועושה, ולמה עדיף לימודם מתורת האמוראים?

וביאר לפי מה שאמר הגר"א שבתלמוד תורה יש שני דברים א. מצוה וחיוב ללמוד תורה, ב. עצם לימוד התורה [וראה בחידושי מרן רי"ז הלוי הלכות ברכות בשם הגר"ח שברכת התורה אינה על מצות תלמוד תורה אלא ברכה על התורה עצמה, ולכן אפילו נשים שפטורות מהמצוה, מברכות ברכת התורה על התורה עצמה] וקיום העולם עומד על לימוד התורה ובזכותה ולא דוקא על קיום "מצות" תלמוד תורה, ולכן תורת התינוקות שאין בו חטא מקיים את העולם יותר מתורת האמוראים.

117. המהרש"א העיר שהלשון "אלא" משמע שכל אמורא סובר שרק הסיבה שאמר היא הגורמת לחורבן ירושלים. אבל האמת שכל החטאים מוזכרים בפסוקים, ועל חילול שבת מפורש בפסוק שהוא הגורם לשריפת העיר?